

MOKĖJIMO
PASLAUGŲ
SĄNAUDŲ
TYRIMO
APŽVALGA

Santrumpos

BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos Centrinis Bankas
ECBS	Europos centrinių bankų sistema
DTM	daugiašalis tarpbankinis mokestis

Kai kuriose lentelėse dėl apvalinimo eilučių suma ir procentai nesutampa su bendrais duomenimis.

Apžvalgą parengė Lietuvos banko Ekonomikos ir finansinio stabilumo tarnybos Finansinio stabilumo departamentas.

Apžvalga prieinama *pdf* formatu Lietuvos banko interneto svetainėje (www.lb.lt).

Apžvalga parengta remiantis 2011 m. duomenimis, kuriuos pateikė AB „Citadele“ bankas, UAB Medicinos bankas, AB DNB bankas, AB SEB bankas, „Swedbank“, AB, AB Šiaulių bankas, AB Ūkio bankas, *Danske Bank A/S* Lietuvos filialas ir *Nordea Bank Finland Plc* Lietuvos skyrius. Rengiant šią apžvalgą taip pat naudoti Lietuvos banko, ECB, Danijos, Suomijos, Švedijos ir Vengrijos centrinių bankų duomenys.

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

TURINYS

IŽANGA	2
SANTRAUKA.....	3
1. MOKĖJIMO PASLAUGOS LIETUVOJE	4
2. METODIKOS APRAŠYMAS	6
3. BANKŲ TEIKIAMŲ MOKĖJIMO PASLAUGŲ LIETUVOJE SĄNAUDOS IR PAJAMOS	7
3.1. GRYNŲJŲ PINIGŲ OPERACIJOS	8
3.2. MOKĖJIMO KORTELĖS.....	9
3.3. VIETINIAI KREDITO PERVEDIMAI LIT AIS	12
3.4. KREDITO PERVEDIMAI EURAIS.....	13
3.5. TIESIOGINIO DEBETO OPERACIJOS	14
3.6. PALYGINIMAS SU KITOMIS ŠALIMIS	15
4. IŠVADOS.....	16

Intarpai

1 intarpas. Mokėjimo kortelių išleidimo ir aptarnavimo segmentai	9
2 intarpas. Daugiašalis tarpbankinis mokestis (DTM)	11

IŽANGA

Šiuolaikinė ekonomika be saugių, inovatyvių ir prieinamų mokėjimo paslaugų negalėtų funkcionuoti, kartu šios paslaugos prisideda prie ekonomikos augimo ir jos konkurencingumo. Su mokėjimais grynaisiais ar negrynaisiais pinigais susiduria visi rinkos dalyviai. Skaitmeninio amžiaus galimybės formuoja didelius vartotojų lūkesčius ir keičia jų mokėjimo įpročius. Nepaisant akivaizdžios pažangos skatinant elektroniniu būdu inicijuotus mokėjimus, šalyje vis dar vyrauja atsiskaitymai grynaisiais pinigais. Tai iš dalies lemia paplitęs įsitikinimas, kad gryniesi pinigai nieko nekainuoja. Mokėjimams būdingas inertiškumas, kuris visuomenei ne visuomet naudingas. Nusistovėjusius mokėjimo įpročius pakeisti technologiškai pažangesniais būdais užtrunka. Neturint išsamios informacijos apie sąnaudas, susijusias su mokėjimo paslaugų teikimu, sudėtinga suformuoti pagrįstus lūkesčius apie mokėjimo paslaugų įkainius, o tai apsunkina tvarios ir šiuolaikiškos mokėjimo paslaugų rinkos formavimąsi.

2011 m. spalio mėn. Lietuvos bankas savo interneto svetainėje pradėjo skelbti pagrindinių mokėjimo paslaugų įkainius. Ši iniciatyva suteikė palankesnes sąlygas visuomenei palyginti skirtinguose bankuose, kredito unijose bei mokėjimo įstaigose taikomus standartinius įkainius ir pasirinkti geriausias sąlygas. Tęsdamas pradėtą darbą skaidrumo mokėjimo paslaugų rinkoje didinimo srityje ir siekdamas skatinti patvarų bei efektyvų šios rinkos veikimą, 2012 m. Lietuvos bankas inicijavo bankų teikiamų mokėjimo paslaugų sąnaudų ir jų padengimo pajamomis tyrimą. Iki šiol tai nedaug tyrinėta sritis tiek Lietuvoje, tiek ir kitose valstybėse. Kai kurie Europos Sąjungos valstybių centriniai bankai kartu su Europos Centrinio Banku 2010–2012 m. koordinavo veiksmus atlikdami mokėjimo paslaugų socialinių sąnaudų tyrimą. Europos Centrinio Banko naudotą metodiką taikė ir Lietuvos bankas. Surinkti duomenys apie bankų patiriamas sąnaudas bus panaudoti teikiant informaciją visuomenei ir formuojant efektyvių mokėjimo priemonių platesnį naudojimą skatinančią valstybės politiką. Šie duomenys taip pat bus vėlesnių tyrimų, pavyzdžiui, įvertinant mokėjimo paslaugų socialines sąnaudas, patiriamas ne tik bankų, bet ir įmonių bei gyventojų, atskaitos taškas.

Lietuvos bankas atliko išsamų bankų su mokėjimo paslaugų teikimu susijusių sąnaudų ir pajamų tyrimą. Tyrimo metodika buvo parengta vadovaujantis 2009 m. Europos Centrinio Banko ir ECBS bankų parengta mokėjimo paslaugų socialinių sąnaudų tyrimo metodika. Tyrimas apėmė grynųjų pinigų tvarkymo, mokėjimo kortelių, vietinių kredito pervedimų litais, kredito pervedimų eurais ir tiesioginio debeto operacijas. Apskaičiuotos tiesioginės ir netiesioginės konkrečiai mokėjimo paslaugai tenkančios bankų sąnaudos, įskaitant personalo išlaikymo, turto eksploatacijos ir nusidėvėjimo, komisinių, mokamų trečiosioms šalims, klientų konsultavimo, reklamos ir rinkodaros, atsiskaitymų saugumo užtikrinimo ir kitas sąnaudas.

2011 m. bankų sektoriaus tiesioginės su nagrinėjamų mokėjimo paslaugų teikimu susijusios sąnaudos sudarė 428,6 mln., o pajamos – 481,9 mln. litų. Pajamos 53,3 mln. litų buvo didesnės už tiesiogines sąnaudas. Tiesioginių sąnaudų padengimo pajamomis lygis¹ sudarė 112 proc. ir tarp skirtingų mokėjimo paslaugų reikšmingai svyravo. Mažiausiai buvo dengiamos grynųjų pinigų tvarkymo (70 %) ir tiesioginio debeto (59 %) tiesioginės sąnaudos. Vietinių kredito pervedimų litais (144 %) ir kredito pervedimų eurais (238 %) paslaugų tiesioginių sąnaudų padengimas buvo didžiausias.

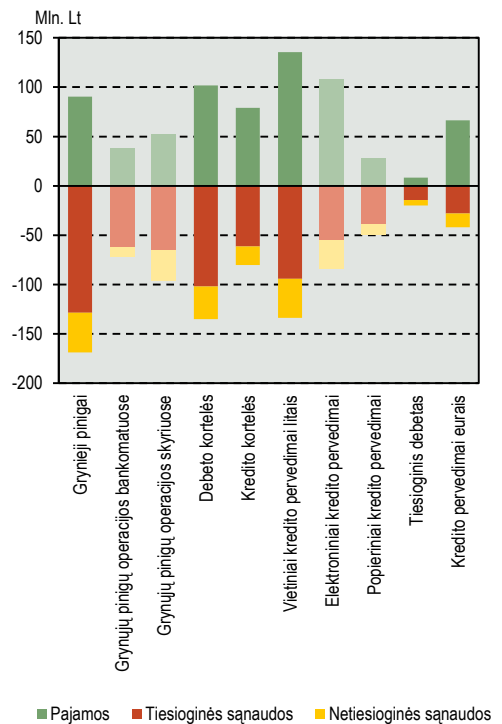
Atsižvelgus į netiesiogines mokėjimo paslaugoms priskirtinas sąnaudas, bankų sektoriaus bendros sąnaudos 2011 m. buvo 580 mln. litų (0,55 % BVP) ir 98,1 mln. litų buvo didesnės negu pajamos už mokėjimo paslaugas. Bendrųjų sąnaudų padengimo lygis sudarė 83 proc. Mažiausiai padengiamos buvo grynųjų pinigų tvarkymo (54 %) ir tiesioginio debeto (42 %) bendrosios sąnaudos. Vietinių kredito pervedimų litais pajamos viršijo bendrąsias sąnaudas ir padengimo lygis sudarė 101 proc., o kredito pervedimų eurais paslaugų bendrųjų sąnaudų padengimas išliko didžiausias (158 %).

Tarptautinis palyginimas su panašius tyrimus atlikusių ir rezultatus paskelbusių ES valstybių centrinių bankų duomenimis rodo, kad Lietuvoje mokėjimo paslaugų sąnaudos yra santykinai didesnės negu Skandinavijos valstybėse.

leškant optimalaus sprendimo, kuris leistų suderinti bankų ir mokėjimo paslaugų vartotojų – fizinių asmenų ir įmonių – interesus, skatintina naudoti mokėjimo korteles, elektroniniu būdu inicijuotus kredito pervedimus ir tiesioginį debetą. Šios mokėjimo priemonės yra technologiškai pažangesnės ir efektyvesnės sąnaudų prasme. Platesnis jų naudojimas leistų pasiekti mažas vidutines vienos operacijos sąnaudas. Tikėtina, kad tai taip pat kurtų prielaidas bankų mokėjimo paslaugų įkainių mažėjimui.

Dėmesys taip pat turėtų būti skiriamas ir alternatyvioms naujoviškoms mokėjimo priemonėms. Diegdami ir siūlydami naujoviškus sprendimus, aktyviai veikia nauji mokėjimo paslaugų rinkos dalyviai, mokėjimo įstaigos ir elektroninių pinigų įstaigos. Bankų ir kitų mokėjimo paslaugų teikėjų bendradarbiavimas, nepažeidžiant sąžiningos konkurencijos principų, galėtų prisidėti prie naujų efektyvių mokėjimo priemonių diegimo Lietuvoje.

1 pav. Mokėjimo paslaugų pajamos ir sąnaudos

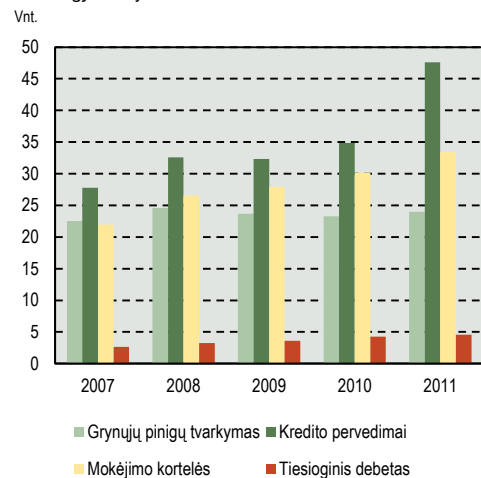

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

¹ Sąnaudų padengimo lygis – tai pajamų ir sąnaudų santykis. Jei padengimo lygis daugiau nei 100 proc., tai reiškia, kad pajamos didesnės už sąnaudas, o jei mažiau nei 100 proc., – bankas patiria nuostolių.

1. MOKĖJIMO PASLAUGOS LIETUVOJE

2 pav. Grynujų pinigų tvarkymo ir mokėjimo operacijų* skaičius vienam gyventojui

Pastaba: * – vietinės ir tarptautinės fizinių ir juridinių asmenų įvykdytos operacijos.

Šaltiniai: Mokėjimo priemonių statistinės atskaitomybės duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

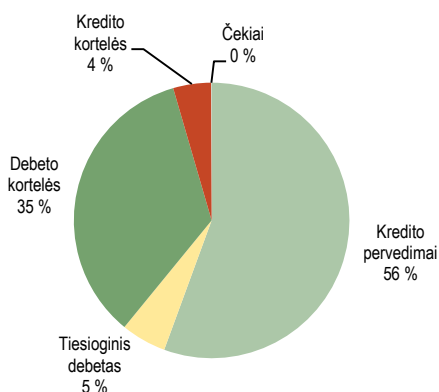
1 lentelė. Grynujų pinigų tvarkymo ir mokėjimo operacijų* srutai 2011 m.

	Operacijų skaičius, mln. vnt.	Operacijų skaičius vienam gyventojui	Operacijų vertė, mlrd. Lt	Vidutinė operacijos vertė, Lt
Grynujų pinigų tvarkymas	77,2	24,0	52,8	684
Debeto kortelės	95,4	29,6	5,1	53
Kredito kortelės	12,3	3,8	1,7	142
Kredito pervedimai	153,4	47,6	760,6	4 960
Tiesioginis debetas	14,7	4,6	2,2	153
Čekiai	0,2	0,1	1,4	8 227

Pastaba: * – vietinės ir tarptautinės fizinių ir juridinių asmenų įvykdytos operacijos.

Šaltiniai: Mokėjimo priemonių statistinės atskaitomybės duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

3 pav. Mokėjimų struktūra pagal operacijų* skaičių

Pastaba: * – vietinės ir tarptautinės fizinių ir juridinių asmenų įvykdytos operacijos.

Šaltiniai: Mokėjimo priemonių statistinės atskaitomybės duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Galimybė atlikti saugius ir nebrangius mokėjimus yra šiuolaikinės efektyvios ir konkurencingos ekonomikos būtinybė. Mokėjimo paslaugų² teikimą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas. Mokėjimo paslaugas Lietuvoje teikia bankai, užsienio bankų filialai, kredito unijos, elektroninių pinigų įstaigos ir mokėjimo įstaigos.

Pastaraisiais metais grynujų pinigų tvarkymo operacijų skaičius svyravo daugmaž apie tą patį lygį, o mokėjimų³ negrynaisiais pinigais operacijų skaičius Lietuvoje nuolat didėjo (žr. 2 pav.). Lietuvos banko duomenimis, 2011 m. atlikta 275,8 mln. mokėjimų negrynaisiais pinigais operacijų, iš jų didžioji dalis (96 %) – vietiniai mokėjimai⁴. Šių mokėjimo operacijų vertė sudarė 771,0 mlrd., iš jų vietinių mokėjimų vertė – 604,0 mlrd. litų (78 %). 2011 m. vienam Lietuvos gyventojui teko 86 mokėjimo operacijos.

Mokėjimai grynaisiais pinigais Lietuvoje ir toliau dažnai naudojami. 2011 m. skyriuose ir bankomatuose atlikta 77,2 mln. grynujų pinigų tvarkymo operacijų, šių operacijų vertė – 52,8 mlrd. litų.

Tačiau ne visais atvejais banknotų ir monetų naudojimas yra patogus ir praktiškas. Sparčiai plinta mokėjimo priemonės, pagrįstos elektroniniu lėšų pervedimu. Prie tokių mokėjimo priemonių priskiriami elektroniniu būdu inicijuoti kredito pervedimai, tiesioginis debetas, mokėjimai kortelėmis ir elektroniniai pinigai.

Kredito pervedimas – tai mokėjimo paslauga, kai mokėtojo iniciatyva lėšos pervedamos į gavėjo mokėjimo sąskaitą. Kredito pervedimai yra plačiausiai paplitusi mokėjimo priemonė Lietuvoje, sudaranti daugiau kaip pusę visų mokėjimo negrynaisiais pinigais operacijų skaičiaus (žr. 3 pav.). Lietuvos banko duomenimis, trys penktadaliai kredito pervedimų inicijuojami per kredito įstaigų internetinės bankininkystės sistemas, o kas penktas kredito pervedimas skirtas lėšoms pervesti gavėjui kitame banke. Kaip matyti iš 4 pav. pateikto palyginimo, įvykdytų kredito pervedimų skaičius vienam gyventojui beveik lygus Europos Sąjungos vidurkiui, tačiau kaimyninėse Baltijos ir Skandinavijos šalyse šis skaičius didesnis.

Mokėjimai kortelėmis – patogi alternatyva gryniesiems pinigams prekybos vietoje. Tradiciškai skiriamos debeto ir kredito kortelės. Debeto kortelės – tai mokėjimams skirtos kortelės, kai lėšos tiesiogiai nurašomos iš kortelės turėtojo sąskaitos. Kredito kortelės – tai mokėjimo kortelės, kurių turėtojams suteikiamas kredito limitas. Kortelės turėtojas gali atsiskaityti ir (arba) pasiimti grynujų pinigų neviršydamas nustatytos didžiausios sumos, o nustatyto laikotarpio pabaigoje turi padengti visą arba dalį susidariusio įsiskolinimo. Neapmokėta įsiskolinimo dalis paliekama kaip pratęstas kreditas, už kurį kortelės turėtojas moka nustatyto dydžio palūkanas. Kai kurios kortelės, skirtos tik atsiskaitymams internetu, gali būti nematerialios – tai virtualios kortelės.

² Mokėjimo paslaugos – tai paslaugos, kurias teikiant sudaromos sąlygos įmokėti į sąskaitą grynuosius pinigus ir juos pasiimti, pervesti lėšas, atliekant kredito pervedimus, tiesioginio debeto operacijas ar naudojantis mokėjimo kortele ar kita panašia priemone.

³ Terminai „mokėjimai“ ir „mokėjimo operacijos“ vartojami kaip sinonimai.

⁴ Vietiniai mokėjimai – mokėjimai, kai ir mokėtojo, ir gavėjo mokėjimo paslaugų teikėjai yra Lietuvoje.

Mokėjimai debeto kortelėmis yra viena iš labiausiai paplitusių mokėjimo priemonių Lietuvoje ir sudaro daugiau nei trečdajį visų mokėjimų negrynaisiais pinigais skaičiaus. Mokėjimai kredito kortelėmis atliekami daug rečiau, jie užima tik 4 proc. mokėjimų negrynaisiais pinigais rinkos.

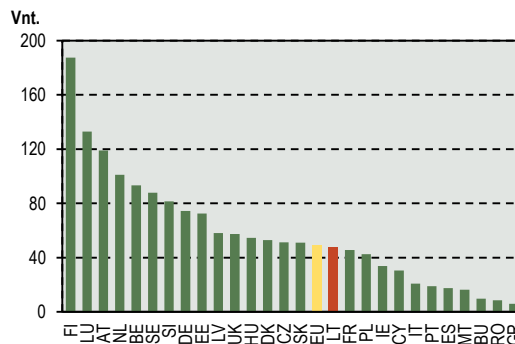
Atsiskaitymo mokėjimo kortelėmis operacijų skaičius pastaraisiais metais nuosekliai didėjo. Vis dėlto daugeliui žmonių Lietuvoje mokėjimo kortelė yra ne mokėjimo priemonė, o tik priemonė išsiimti grynųjų pinigų. Lietuvos banko duomenimis, tik vienas iš penkių litų išleidžiamas pasinaudojant kortelių skaitytuvais prekybos vietose.

Mokėjimų kortelėmis skaičius vienam gyventojui 2011 m. buvo daugiau nei perpus mažesnis už Europos Sąjungos vidurkį (žr. 5 pav.), nors pagal išleistų mokėjimo kortelių skaičių vienam gyventojui Lietuva nedaug atsilieka⁵. Mokėjimo kortelių operacijų skaičiui lemiamą įtaką daro kortelių skaitytuvų tinklas, kuris, matyt, turėtų būti toliau plečiamas siekiant skatinti atsiskaitymus mokėjimo kortelėmis⁶.

Tiesioginis debetas – mokėjimo paslauga, kurią teikiant lėšos nurašomos iš mokėtojo sąskaitos, kai mokėjimo operaciją inicijuoja lėšų gavėjas, remdamasis mokėtojo sutikimu. Tai patogi priemonė tiems, kurie atlieka pasikartojančius mokėjimus. Pagrindiniai tiesioginio debeto lėšų gavėjai yra telekomunikacijų, išperkamosios nuomos, draudimo, apsaugos ir komunalines paslaugas teikiančios įmonės. Dažniausiai ši paslauga naudojama lėšoms iš fizinių asmenų surinkti, nors taip lėšos gali būti surenkamos ir iš juridinių asmenų.

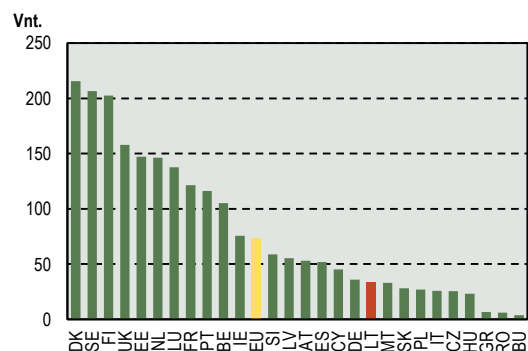
Tiesioginis debetas Lietuvoje naudojamas labai mažai – mažiau kaip 5 operacijos vienam gyventojui per metus. Šis rodiklis yra beveik 10 kartų mažesnis negu ES vidurkis (žr. 6 pav.).

4 pav. Kredito pervedimų skaičius 1 gyventojui 2011 m.

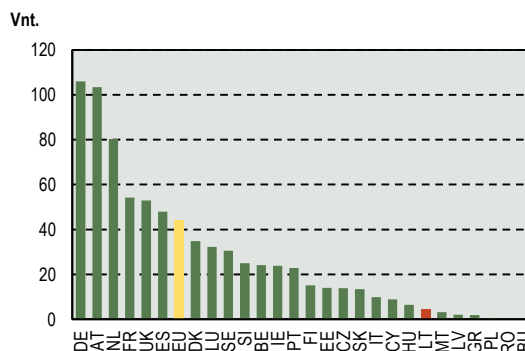
Šaltiniai: ECB.

5 pav. Mokėjimų kortelėmis operacijų skaičius 1 gyventojui 2011 m.

Šaltiniai: ECB.

6 pav. Tiesioginio debeto operacijų skaičius 1 gyventojui 2011 m.

Šaltiniai: ECB.

⁵ ES vidurkis 2011 m. buvo 1,4, o Lietuvoje – 1,2 mokėjimo kortelės vienam gyventojui.

⁶ Remiantis ECB mokėjimų statistikos duomenimis, visose ES valstybėse, kuriose mokėjimų kortelėmis operacijų skaičius vienam gyventojui yra didesnis kaip 100 operacijų per metus, yra bent 15 tūkst. kortelių skaitytuvų vienam milijonui gyventojų. Lietuvoje vienam milijonui gyventojų tenka apie 12 tūkst. skaitytuvų.

2. METODIKOS APRAŠYMAS

Lietuvos bankas, atlikdamas mokėjimo paslaugų sąnaudų Lietuvoje tyrimą, vadovavosi 2009 m. Europos Centrinio Banko ir ECBS bankų parengta mokėjimo paslaugų socialinių sąnaudų tyrimo metodika. ECB tiria, kiek mokėjimo paslaugos kainuoja visai visuomenei, t. y. įskaitant centrinio banko, mokėjimo paslaugų teikėjų, prekybininkų ir gyventojų patiriamas sąnaudas. Juo taip pat siekiama įvertinti, kiek visuomenė galėtų sutaupyti pakeisdama ne tokias efektyvias mokėjimo priemones efektyvesnėmis. Lietuvos bankas rėmėsi metodikos dalimi, skirta mokėjimo paslaugų teikėjų sąnaudoms ir pajamoms įvertinti.

Tyrimo metu nagrinėtos bankų, kurie teikia visas arba daugelį mokėjimo paslaugų ir užima svarbią vietą mokėjimo paslaugų rinkoje, mokėjimo paslaugų sąnaudos ir pajamos. Mokėjimo įstaigų ir kredito unijų sektorius į tyrimą neįtrauktas, nes šie mokėjimo paslaugų rinkos dalyviai užima nedidelę rinkos dalį ir (arba) specializuojasi teikdami tam tikrą paslaugą. Tyrime dalyvavę mokėjimo paslaugų teikėjai priklausomai nuo mokėjimo priemonės užima 76–98 proc. Lietuvos bankų rinkos⁷. Tyrime nedalyvavusių mokėjimo paslaugų teikėjų sąnaudų ir pajamų dalis buvo įvertinta pagal jų mokėjimo operacijų skaičių ir vertę remiantis Mokėjimo priemonių statistinės atskaitomybės duomenimis ir kitų bankų operacijomis, pajamomis ir sąnaudomis.

Tyrimas apima šias mokėjimo paslaugas⁸: grynųjų pinigų priėmimas ir išdavimas bankomatuose ir bankų skyriuose, debeto ir kredito kortelių išleidimas, mokėjimo kortelių aptarnavimas (paslauga prekybininkams), vietiniai kredito pervedimai litais, įskaitant įmokas, kredito pervedimai eurais (vietiniai ir tarptautiniai) ir tiesioginis debetas.

Tyrimo dalyvavusių bankų buvo prašoma nurodyti mokėjimo paslaugų pajamas, išskiriant iš juridinių ir fizinių asmenų gautas pajamas ir sąnaudas. Lietuvos banko periodiškai renkama statistika apie mokėjimo priemones nesutampa su tyrimo aprėptimi, todėl bankų buvo prašoma pateikti grynųjų pinigų tvarkymo ir mokėjimo operacijų skaičių bei vertę 2011 m. Bankų sąnaudos apskaičiuotos naudojant ABC metodą (angl. *activity based costing*). Tai reiškia, kad kiekvienos mokėjimo paslaugos sąnaudos vertinamos atsižvelgiant į iš anksto aprašytas veiklas, reikalingas suteikti šią paslaugą.

Surinkti duomenys leidžia nustatyti mokėjimo paslaugų sąnaudų struktūrą pagal veiklas, koks yra pajamų už mokėjimo paslaugas ir sąnaudų santykis, vienai operacijai tenkančios sąnaudos. Svarbu pažymėti, kad sąnaudos apima ir tiesiogines, ir netiesiogines mokėjimo paslaugų sąnaudas.

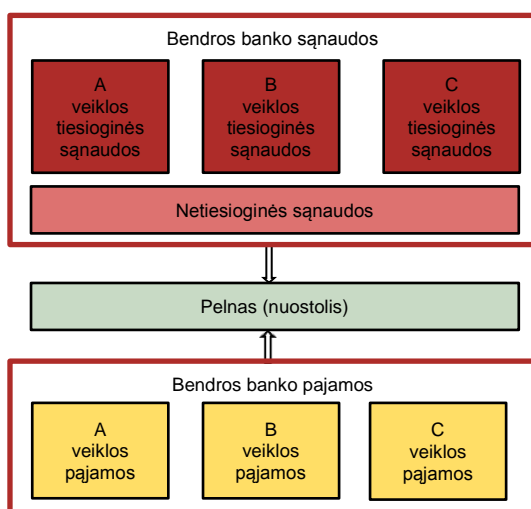
Tiesioginės sąnaudos yra tos, kurios tenka vykdomai veiklai, tiesiogiai susijusiai su kiekviena mokėjimo paslauga, pavyzdžiui, personalo, tiesiogiai įtraukto į konkrečią veiklą teikiant mokėjimo paslaugą, informacinių technologijų, naudojamų mokėjimo paslaugoms teikti, sąnaudos ir kt., taip pat mokamas komisinis atlyginimas ar kiti tiesioginiai mokėjimai trečiosioms šalims. Netiesioginės sąnaudos apima pagalbinių funkcijų, reikalingų teikiant mokėjimo paslaugas, pavyzdžiui, apskaita, auditas, personalo vadyba ir kt., sąnaudas, taip pat dalį pridėtinių sąnaudų, prie kurių priskiriamos valdybos, administracijos, sekretoriato, asmenų, atliekančių kitas pagalbines funkcijas, ir pan. sąnaudos. Bendra bankų

pajamų ir sąnaudų pagal veiklas schema pateikta 7 pav. Kaip matyti iš jos, didžioji dalis sąnaudų gali būti priskirtos konkrečioms banko vykdomoms veikloms. Netiesioginės sąnaudos yra bendro pobūdžio, susijusios su viso banko veikla. Jos didina bankų teikiamų paslaugų sąnaudas, nors su konkrečiomis veiklomis yra susijusios netiesiogiai.

Netiesioginių sąnaudų priskyrimas tam tikrai mokėjimo paslaugai ir apskritai visoms mokėjimo paslaugoms priklauso nuo bankų pasirinktų netiesioginių sąnaudų skirstymo kriterijų, todėl skaičiuojami ir lyginami rodikliai atsižvelgiant ir į tiesiogines, ir į bendras mokėjimo paslaugų sąnaudas, t. y. įskaičiuavus netiesiogines sąnaudas.

Atkreiptinas dėmesys, kad pajamų iš mokėjimo paslaugų vertinimas taip pat gali būti platesnis. Bankų klientai savo sąskaitose laiko mokėjimams vykdyti skirtas lėšas. Banko požiūriu jo klientai ir moka, ir gauna lėšų, todėl bendras lėšų likutis šiose sąskaitose yra tam tikro lygio. Tokio dydžio sumą bankai gali skolinti, todėl dalis palūkanų pajamų galėtų būti priskirtos mokėjimo priemonėms. Be to, pažymėtina, kad bankai patiria ir alternatyvių sąnaudų dėl grynųjų pinigų, kurie neuždirba bankams palūkanų, laikymo saugyklose.

7 pav. Bankų veiklos pajamos ir sąnaudos

⁷ Tyrime dalyvavę bankai mažiausią rinkos dalį užėmė tiesioginio debeto sektoriuje (76 %), didžiausią – debeto kortelių sektoriuje (98 %). Kiekvienos mokėjimo priemonės rinkos dalis apskaičiuota kaip rinkos dalies pagal operacijų skaičių ir rinkos dalies pagal vertę vidurkis.

⁸ Čia ir toliau apžvalgoje terminas „mokėjimo paslaugas“ apima tik tirtas mokėjimo paslaugas.

3. BANKŲ TEIKIAMŲ MOKĖJIMO PASLAUGŲ LIETUVOJE SĄNAUDOS IR PAJAMOS

Bankų sektorius 2011 m. iš tirtų mokėjimo paslaugų gavo 481,9 mln. litų pajamų, iš jų didžiausią dalį (28 %) sudarė pajamos už vietinius kredito pervedimus litais. Mažiausiai pajamų (apie 2 %) gauta iš tiesioginio debeto. Šiek tiek daugiau negu pusę pajamų (56 %) už grynųjų pinigų tvarkymą ir vietinius mokėjimus bankai gavo iš fizinių asmenų.

2011 m. bankų sektoriaus tiesioginės nagrinėjamų mokėjimo paslaugų sąnaudos sudarė 428,6 mln. litų. Grynųjų pinigų tvarkymui teko didžiausia bankų ir tiesioginių, ir bendrųjų sąnaudų dalis tarp visų mokėjimo paslaugų – apie 30 proc. Mažiausią sąnaudų dalį – apie 3 proc. – sudarė tiesioginio debeto ir tiesioginės, ir bendrosios sąnaudos.

Bankų Lietuvoje pajamos už tirtas mokėjimo paslaugas buvo 53,3 mln. litų didesnės negu tiesioginės sąnaudos, o padengimo lygis sudarė 112 proc. Kita vertus, jeigu vertintume bendrąsias mokėjimo paslaugų sąnaudas (tiesioginių ir netiesioginių pajamų sumą), kurios 2011 m. sudarė 580 mln. litų, arba 0,55 proc. BVP, pajamos iš mokėjimo paslaugų buvo mažesnės (–98,1 mln. Lt), o padengimo lygis sudarė 83 proc.

Bankai teikia įvairias mokėjimo paslaugas, tarp jų ir tas, už kurias pajamos nepadengia sąnaudų. Šis nuostolis yra dengiamas iš pelningų mokėjimo paslaugų ir kitos pelningos veiklos.

Ir tiesioginių, ir bendrųjų sąnaudų padengimas tarp skirtingų mokėjimo paslaugų reikšmingai svyravo. Mažiausiai buvo dengiamos grynųjų pinigų tvarkymo ir tiesioginio debeto sąnaudos. Pajamos iš šių mokėjimo paslaugų buvo mažesnės ir už jų tiesiogines sąnaudas. Daugiausia tiesiogines sąnaudas viršijo pajamos už kredito pervedimus eurais – beveik 2,4 karto. Pajamos už kredito pervedimus eurais taip pat buvo didesnės už bendrąsias sąnaudas (padengimas 158 %). Be to, vietinių kredito pervedimų litais pajamos buvo gerokai didesnės už tiesiogines sąnaudas (padengimas 144 %), tačiau už bendrąsias sąnaudas buvo didesnės tik 1 proc.

2 lentelė. Bankų mokėjimo paslaugų pajamos

	Pajamos, mln. Lt	Pajamų struktūra, %	Iš fizinių asmenų, mln. Lt	Iš juridinių asmenų, mln. Lt
Grynieji pinigai	90,4	19	66,4	24,1
Debeto kortelės	101,9	21	31,7	70,2
Kredito kortelės	79,2	16	64,4	14,8
Vietiniai kredito pervedimai litais	135,5	28	71,3	64,2
Kredito pervedimai eurais	66,5	14	n.d.	n.d.
Tiesioginis debetas	8,4	2	0,2	8,2
Iš viso	481,9	100	234	182

Pastaba: mokėjimo kortelių duomenys apima jų išleidimo ir aptarnavimo veiklas.

Kredito pervedimų eurais pajamų paskirstymo duomenys nerinkti.

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

3 lentelė. Bankų mokėjimo paslaugų sąnaudos ir sąnaudų padengimas

	Bendrosios sąnaudos, mln. Lt	Bendrųjų sąnaudų struktūra, %	Iš jų tiesioginės sąnaudos, mln. Lt	Tiesioginių sąnaudų struktūra, %	Pajamų ir bendrųjų sąnaudų skirtumas, mln. Lt	Pajamų ir tiesioginių sąnaudų skirtumas, mln. Lt	Bendrųjų sąnaudų padengimas pajamomis, %	Tiesioginių sąnaudų padengimas pajamomis, %
Grynieji pinigai	168,8	30	128,6	30	-78,3	-38,1	54	70
Debeto kortelės	135,1	23	102,0	24	-33,2	-0,1	75	100
Kredito kortelės	80,3	14	61,4	14	-1,1	17,7	99	129
Vietiniai kredito pervedimai litais	133,9	23	94,3	22	1,6	41,2	101	144
Kredito pervedimai eurais	42,0	7	28,0	7	24,5	38,5	158	238
Tiesioginis debetas	19,9	3	14,3	3	-11,5	-5,9	42	59
Iš viso	580,0	100	428,6	100	-98,1	53,3	83	112

Pastaba: mokėjimo kortelių duomenys apima jų išleidimo ir aptarnavimo veiklas.

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai

3.1. GRYNUJŲ PINIGŲ OPERACIJOS

4 lentelė. Grynujų pinigų tvarkymo operacijos

	Skaičius, mln. vnt.	Vertė, mlrd. Lt
Grynujų pinigų tvarkymo operacijos	76,6	61,7
Grynujų pinigų išdavimas banko skyriuose	3,4	14,1
Grynujų pinigų išdavimas bankomatuose	64,5	23,5
Grynujų pinigų priėmimas banko skyriuose	5,6	21,0
Grynujų pinigų priėmimas bankomatuose	3,1	3,1

Saltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

5 lentelė. Grynujų pinigų tvarkymo operacijų bendrųjų sąnaudų struktūra

	Suma, mln. Lt	Struktūra, %
Surinkimas, pervežimas ir inkasavimo paslaugos	24,3	14
Grynujų pinigų išmokėjimo ir priėmimo operacijos skyriuose	52,3	31
Grynujų pinigų išmokėjimo ir priėmimo operacijos bankomatuose	39,4	23
Saugojimas, grynujų pinigų tvarkymas	17,4	10
Valdymas ir veiklos stebėseną	22,1	13
Kita veikla	13,2	8
Iš viso	168,8	

Saltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

6 lentelė. Grynujų pinigų tvarkymo operacijų pajamos ir sąnaudos

	Operacijos skyriuose	Operacijos bankoma- tuose
Pajamos, mln. Lt	52,2	38,3
Sąnaudos, mln. Lt	96,5	72,3
iš jų tiesioginės sąnaudos, mln. Lt	65,8	62,8
Sąnaudų padengimas pajamomis, %	54	53
Tiesioginių sąnaudų padengimas pajamomis, %	79	61
Bendrosios vienos operacijos sąnaudos, Lt	10,77	1,07
Tiesioginės vienos operacijos sąnaudos, Lt	7,35	0,93

Saltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Grynujų pinigų tvarkymo operacijos apima grynujų pinigų operacijas banko skyriuje ir bankomatuose. Grynujų pinigų operacijos banko skyriuose – tai grynujų pinigų išmokėjimo iš klientų sąskaitų ir įmokėjimo į jas operacijos, įskaitant operacijas su inkasavimo įmonėmis. Operacijos bankomatuose apima grynujų pinigų išdavimo ir įmokėjimo operacijas naudojantis mokėjimo kortelėmis Lietuvoje veikiančių bankų bankomatuose.

Bankų grynujų pinigų tvarkymo tinklą 2011 m. pabaigoje sudarė 438 klientų aptarnavimo vietos ir 1 305 bankomatai. Bankai Lietuvoje 2011 m. įvykdė 9 mln. grynujų pinigų tvarkymo operacijų bankų skyriuose ir 67,6 mln. operacijų bankomatuose. Šių operacijų vertė buvo atitinkamai 35,1 mln. ir 26,6 mln. litų.

2011 m. bankai už grynujų pinigų tvarkymo operacijas gavo 90,4 mln. litų pajamų⁹. Didžiąją pajamų dalį jie gavo iš fizinių asmenų (66,4 mln. Lt, arba 73 %), kitą (24,1 mln. Lt, arba 27 %) – iš juridinių asmenų. Pajamas už grynujų pinigų tvarkymą daugiausia sudaro iš klientų gaunamas komisinis atlyginimas už operacijas bankomatuose ir skyriuose.

Bankų sektoriaus grynujų pinigų tvarkymo tiesioginės sąnaudos 2011 m. sudarė 128,6 mln., o bendrosios sąnaudos – 168,8 mln. litų. Skaičiuojant sąnaudas įvertinami visi su grynujų pinigų tvarkymu susiję procesai, t. y. bankomatų priežiūra ir nusidėvėjimas, skyriuose dirbantis personalas ir skyrių išlaikymas, grynujų pinigų surinkimas ir pervežimas tarp skyrių, į bankomatus, tarp banko ir centrinio banko, grynujų pinigų surinkimas ir pristatymas juridiniams asmenims, grynujų pinigų tvarkymas ir saugojimas, sukčiavimo kontrolė, įskaitant nuostolių dėl plėšimų nurašymą, klientų skundų nagrinėjimas ir papildomos informacijos teikimas.

Didžiausią bendrųjų sąnaudų dalį sudarė grynujų pinigų priėmimo ir išdavimo operacijų skyriuose (31 %) ir operacijų bankomatuose sąnaudos (23 %). Bendrosios sąnaudos, susijusios su banknotų ir monetų tvarkymu – pervežimu, inkasavimu, saugojimu – taip pat sudarė didelę dalį (25 %) visų sąnaudų.

Grynujų pinigų tvarkymas 2011 m. bankams buvo nuostolinga veikla: grynujų pinigų operacijos buvo nuostolingos ir skyriuose, ir bankomatuose. Pajamos už grynujų pinigų tvarkymą padengia 70 proc. su grynujų pinigų tvarkymu susijusių tiesioginių sąnaudų. Bendrosios grynujų pinigų tvarkymo sąnaudos buvo 78,3 mln. litų didesnės už gaunamas pajamas, o padengimo pajamomis lygis sudarė tik 54 proc.

Grynujų pinigų vienos operacijos skyriuose bendrosios sąnaudos yra 10 kartų didesnės už vienos operacijos bankomatuose bendrąsias sąnaudas. O grynujų pinigų vienos operacijos skyriuose tiesioginės sąnaudos yra beveik 8 kartus didesnės už vienos operacijos bankomatuose tiesiogines sąnaudas. Daug didesnes vidutines vienos grynujų pinigų operacijos skyriuose sąnaudas (tiek tiesiogines, tiek ir bendrąsias) lemia tai, kad šios operacijos susijusios su didelėmis pinigų sumomis ir joms reikia daug rankų darbo. O procesai bankomatuose yra labiau automatizuoti, be to, vidutines vienos operacijos sąnaudas mažina ir tai, kad jais intensyviai naudojamosi.

⁹ Į bendras bankų sektoriaus pajamas ir sąnaudas neįskaičiuojamas bankų gaunamas ir mokamas tarpbankinis mokėstis už grynujų pinigų operacijas vieno banko kortelėmis kito banko bankomatuose, nes per tarpbankinį mokėstį dalis pajamų persikirstoma tarp bankų, t. y. vieno banko pajamos yra kito banko sąnaudos.

3.2. MOKĖJIMO KORTELĖS

Bankai, veikiantys šalies mokėjimo kortelių srityje, yra tarptautinių mokėjimo kortelių organizacijų *VISA Europe* ir (arba) *MasterCard* nariai. Be šių mokėjimo kortelių schemų, Lietuvoje išleidžiamos ir aptarnaujamos *American Express* kortelės, tačiau joms tenka nedidelė rinkos dalis. Vietinės mokėjimo kortelės Lietuvoje neišleidžiamos.

Mokėjimo operacijos debeto ir kredito kortelėmis apima mokėjimus kortelių skaitytuvuose ir elektroninėse parduotuvėse.

2011 m. pabaigoje Lietuvos bankai buvo išleidę beveik 4 mln. mokėjimo kortelių, o kortelių skaitytuvų tinklą sudarė 38 tūkst. skaitytuvų. 2011 m. Lietuvoje atlikta 100,4 mln. vietinių mokėjimų debeto ir kredito kortelėmis, kurių vertė 5,3 mlrd. litų.

2011 m. bankai mokėjimo kortelių sektoriuje uždirbo 181,1 mln. litų, šiek tiek daugiau nei pusė pajamų gauta iš fizinių asmenų (53 %), kitos pajamos – iš juridinių asmenų. Iš kortelių turėtojų bankai gavo 32,4 mln. litų už debeto korteles ir 70,9 mln. litų už kredito korteles. Dideles pajamas už kredito korteles lemia pajamos, susijusios su kredito limitu (mokamos palūkanos, delspinigiai, mokesčiai už kredito limito suteikimą ar jo dydžio keitimą), jos sudaro 73 proc. kredito kortelių pajamų. Už kortelių aptarnavimą iš prekybininkų bankai gavo 77,9 mln. litų pajamų. Šis užmokestis 2011 m. vidutiniškai sudarė 1,44 proc. mokėjimų kortelėmis sumos.

Bankų sektoriaus tiesioginės debeto kortelių išleidimo sąnaudos 2011 m. sudarė 68,4 mln., kredito kortelių – 58,6 mln. litų. Bendrosios sąnaudos sudarė atitinkamai 93,4 mln. ir 76,8 mln. litų. Šiame segmente didelę bendrųjų sąnaudų dalį sudaro kortelių išleidimo sąnaudos (kortelės pagaminimas, personalizavimas, pristatymas klientams) – 23 proc. debeto kortelių atveju ir 12 proc. kredito kortelių atveju. Taip pat reikšmingą dalį sudaro bendrosios sąnaudos, susijusios su papildomomis paslaugomis ir pagalba klientams. Bendra šių sąnaudų suma debeto ir kredito kortelių atvejais sudaro atitinkamai 16 ir 10 proc. Debeto kortelių atveju reikšmingą bendrųjų sąnaudų dalį sudaro sąnaudos, susijusios su mokėjimo operacijų apdorojimu (autorizavimu ir atsiskaitymu) – 17 proc. Daugiausia (47 %) kredito kortelių išleidimo bendrųjų sąnaudų sudaro kredito limito suteikimo sąnaudos ir nuostoliai dėl negražinto kredito.

Bankų sektoriaus tiesioginės debeto ir kredito kortelių aptarnavimo sąnaudos 2011 m. sudarė 36,4 mln., o bendrosios aptarnavimo sąnaudos – 45,3 mln. litų. Kortelių aptarnavimo segmente daugiausia bankams kainuoja kortelių skaitytuvų valdymas – 30 proc. bendrųjų sąnaudų. Bendrosios sąnaudos, susijusios su mokėjimų autorizavimu ir atsiskaitymu, taip pat sudaro reikšmingą sąnaudų dalį – 20 proc. visų patiriamų sąnaudų.

1 intarpas. Mokėjimo kortelių išleidimo ir aptarnavimo segmentai

Veiklą, susijusią su mokėjimo kortelėmis, galima išskaidyti į du segmentus – kortelių išleidimą ir kortelių aptarnavimą. Kortelių išleidimas – kortelių turėtojams bankų teikiamos paslaugos, o kortelių aptarnavimas – prekybininkams (įskaitant elektroninę prekybą), priimantiems atsiskaitymus kortelėmis, bankų teikiamos paslaugos.

Mokėjimo kortelių išleidimo pajamas sudaro gaunamas komisinis atlyginimas už kortelės išdavimą, periodinis užmokestis už kortelės aptarnavimą, taip pat įvairūs papildomi komisiniai atlyginimai (pvz., už prarastos kortelės pakeitimą). Kredito kortelių atveju įtraukiamos ir pajamos už suteiktą kredito limitą (pvz., palūkanos, mokėjimai už pradėlus mokėjimus).

Mokėjimo kortelių aptarnavimo pajamas sudaro prekybininkų mokamas užmokestis už mokėjimų kortelėmis priėmimą, taip pat už kortelių skaitytuvų nuomą.

7 lentelė. Vietinės mokėjimo kortelių operacijos

	Skaičius, mln. vnt.	Vertė, mlrd. Lt
Debeto kortelės	92,5	4,7
<i>iš jų:</i>	47,8	2,3
savo operacijos		
Kredito kortelės	7,9	0,6
<i>iš jų:</i>	3,6	0,2
savo operacijos		

Pastaba: savo operacijomis vadinami tokie mokėjimai, kai tas pats bankas teikia paslaugas ir kortelės turėtojui, ir prekybininkui.

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

8 lentelė. Debeto kortelių išleidimo bendrųjų sąnaudų struktūra

	Suma, mln. Lt	Struktūra, %
Naujų klientų pritraukimas, reklama ir rinkodara	8,3	9
Kortelių išleidimas	21,8	23
Autorizavimas ir atsiskaitymas	15,6	17
Sąnaudos dėl papildomų paslaugų klientams ir pagalba klientams	15,2	16
Valdymas ir veiklos stebėseną	10,3	11
Kita veikla	22,3	24
Iš viso	93,4	

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

9 lentelė. Kredito kortelių išleidimo bendrųjų sąnaudų struktūra

	Suma, mln. Lt	Struktūra, %
Naujų klientų pritraukimas ir kredito rizikos analizė, reklama ir rinkodara	7,4	10
Kortelių išleidimas	9,1	12
Autorizavimas ir atsiskaitymas	3,2	4
Sąnaudos dėl papildomų paslaugų klientams ir pagalba klientams	7,9	10
Kredito suteikimas ir nuostoliai dėl negražinto kredito	35,7	47
Valdymas ir veiklos stebėseną	4,4	6
Kita veikla	9,1	12
Iš viso	76,8	

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

10 lentelė. Kortelių aptarnavimo bendrųjų sąnaudų struktūra

	Suma, mln. Lt	Struktūra, %
Naujų klientų pritraukimas, reklama ir rinkodara	2,7	6
Autorizavimas ir atsiskaitymas	9,1	20
Pagalba klientams	4,5	10
Kortelių skaitytuvų valdymas	13,5	30
Valdymas ir veiklos stebėseną	3,5	8
Kita veikla	11,9	26
Iš viso	45,3	

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dalis pajamų yra perskirstoma tarp kortelių išleidimo ir kortelių aptarnavimo segmentų per tarpbankinį mokestį. Bankų, aptarnaujančių korteles, mokamas tarpbankinis mokestis korteles išleidusiems bankams, Lietuvoje vidutiniškai sudaro 0,94 proc. operacijų vertės debeto kortelių atveju ir 1,07 proc. kredito kortelių atveju. Daugiau informacijos apie tarpbankinį mokestį pateikta 2 intarpe.

Kai mokėjimas kortele atliekamas kortelės išleidėjo aptarnaujamame kortelių skaitytuve (savo operacijos) tarpbankinis mokestis nėra mokamas. Tačiau ir šiuo atveju dalis gaunamų pajamų iš prekybininkų yra laikytinos kortelių išleidimo pajamomis. Todėl savo operacijoms apskaičiuojame menamą tarpbankinį mokestį, kurio dydis įvertinamas atsižvelgiant į kiekvieno banko gaunamą vidutinį tarpbankinį mokestį.

Įvertinus mokamą ir gaunamą tarpbankinį mokestį bei menamą tarpbankinį mokestį už savo operacijas, bankų pajamos už kortelių išleidimą sudaro 153,5 mln., o pajamos už kortelių aptarnavimą – 27,6 mln. litų.

Į mokėjimo kortelių išleidimo sąnaudas įtraukiamos kortelės pagaminimo bei pristatymo klientams ir procesų, susijusių su mokėjimais ta kortele, sąnaudos, kurių patiria bankas išleidėjas, atlikdamas mokėjimų autorizavimą (gautų užklausų dėl mokėjimo operacijų patikrinimą ir patvirtinimą arba atmetimą) ir sąskaitos likučio tikrinimą, lėšų nurašymą iš kliento sąskaitos ir atsiskaitymą su gavėjo banku. Be to, įskaitomas naujų klientų paraiškų apdorojimas, sąskaitų atidarymas, rinkodaros strategijų naujiems klientams pritraukti kūrimas ir įgyvendinimas, lojalumo programos, sukčiavimo kontrolė ir nuostoliai dėl neteisėtai panaudotų klientų kortelių, mokėjimai kortelių schemoms (*VISA Europe, MasterCard, American Express*), reklama ir rinkodara (pvz., specialios kampanijos, orientuotos į esamus klientus, brošiūrų rengimas), klientų skundų nagrinėjimas ir papildomos informacijos teikimas (pvz., skambučių centro veikla). Be to, kredito kortelių atveju įtraukiamos ir kredito limito suteikimo sąnaudos, įskaitant pinigų kainą.

Į mokėjimo kortelių aptarnavimo sąnaudas įtraukiamas kortelių skaitytuvų išlaikymas ir procesai, susiję su mokėjimais skaitytuvuose, taip pat sąnaudos, kurių patiria korteles aptarnaujantis bankas, atlikdamas mokėjimų autorizavimą (užklausų dėl mokėjimų siuntimą mokėtojo bankui ir operacijos patvirtinimo priėmimą) ir lėšų pervedimą prekybininkams. Be to, įskaitomi mokėjimai kortelių schemoms, procesai, susiję su naujų klientų pritraukimu, sukčiavimų kontrole, klientų skundų nagrinėjimu ir papildomos informacijos teikimu.

11 lentelė. Mokėjimo kortelių išleidimo ir aptarnavimo pajamos ir sąnaudos

	Kortelių išleidimas		Kortelių aptarnavimas
	debeto kortelės	kredito kortelės	
Pajamos iš kortelių turėtojų ir prekybininkų, mln. Lt	32,4	70,9	77,9
Pajamų perskirstymas dėl tarpbankinio mokesčio, mln. Lt	21,9	4,2	-26,2
Papildomas pajamų perskirstymas dėl menamo tarpbankinio mokesčio už savo operacijas, mln. Lt	21,7	2,4	-24,1
Pajamos po perskirstymo, mln. Lt	75,9	77,5	27,6
Sąnaudos, mln. Lt	93,4	76,8	45,3
Iš jų tiesioginės sąnaudos, mln. Lt	68,4	58,6	36,4

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

12 lentelė. Mokėjimo kortelių sąnaudos ir pajamos

	Debeto kortelės	Kredito kortelės
Pajamos, mln. Lt	101,9	79,2
Sąnaudos, mln. Lt	135,1	80,3
iš jų tiesioginės sąnaudos, mln. Lt	102,0	61,4
Sąnaudų padengimas pajamomis, %	75	99
Tiesioginių sąnaudų padengimas pajamomis, %	100	129
Bendrosios vienos operacijos sąnaudos, Lt	1,46	10,20
Tiesioginės vienos operacijos sąnaudos, Lt	1,10	7,80
Vienos kortelės sąnaudos, Lt	37,30	139,49

Pastaba: pajamos ir sąnaudos apima kortelių išleidimo ir aptarnavimo segmentus.

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai

Bankų pajamos iš veiklos, susijusios su mokėjimo kortelėmis padengia tiesiogines sąnaudas, tačiau ne visas bendrąsias sąnaudas. Bankų pajamos iš debeto kortelių (įskaitant kortelių išleidimą ir aptarnavimą¹⁰) buvo beveik lygios tiesioginėms sąnaudoms, o padengimo lygis – beveik 100 proc. Kredito kortelių atveju pajamų ir tiesioginių sąnaudų skirtumas buvo didesnis ir padengimo lygis sudarė 129 proc. Atsižvelgiant ir į netiesiogines mokėjimo kortelėms priskiriamas sąnaudas, ir debeto, ir kredito kortelių veiklos pajamos yra mažesnės negu bendrosios sąnaudos, o padengimo rodikliai sudaro atitinkamai 75 ir 99 proc.

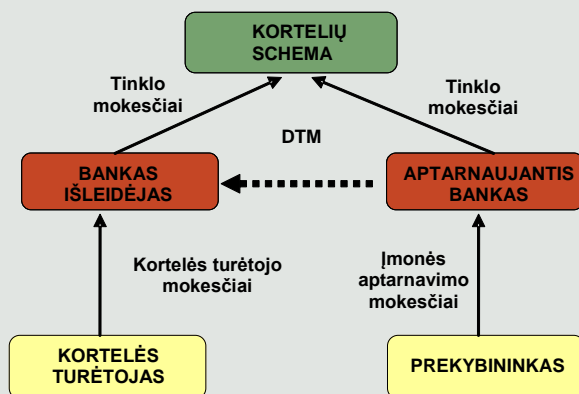
Ir tiesioginės, ir bendrosios vienos debeto kortelės operacijos sąnaudos yra daug – netgi septynis kartus – mažesnės negu atitinkamos vienos operacijos kredito kortele sąnaudos. Be to, vidutinės tiesioginės ir bendrosios sąnaudos, tenkančios vienai debeto kortelei, buvo beveik keturis kartus mažesnės už vidutinės tiesiogines ir bendrąsias vienos kredito kortelės sąnaudas. Tai galima paaiškinti skirtingu šių kortelių veikimo modeliu ir santykinai mažu kredito kortelių operacijų skaičiumi.

¹⁰ Kortelių aptarnavimo pajamos ir sąnaudos debeto ir kredito kortelėms priskirtos atsižvelgiant į operacijų skaičiaus struktūrą.

2 intarpas. Daugiašalis tarpbankinis mokestis (DTM)

Atliekant kiekvieną operaciją kortele, prekybininko bankas (aptarnaujantis bankas) kortelės turėtojo bankui (bankui išleidėjui) moka tarpbankinį mokestį. Dėl tarpbankinio mokesčio gali būti susitariama dvišaliu pagrindu (bankas išleidėjas ir aptarnaujantis bankas susitaria tarpusavyje) arba daugiašaliu pagrindu (priėmus sprendimą, privalomą visiems mokėjimo kortelių schemeje dalyvaujantiems bankams).

Tarpbankinis mokestis – tai mokestis, kurį bankas išleidėjas ima už operacijas, atliekamas su jo išduotomis kortelėmis. Tokio mokesčio sąnaudos tenka aptarnaujantiems bankams ir vėliau jos perkeliamos prekybininkams nustatius didesnę įmonės aptarnavimo mokestį. Todėl iš esmės tarpbankinis mokestis daugiausia lemia, kokią kainą už kortelių priėmimą prekybininkai mokės bankams.

Paprastai DTM grindžiamas tuo, kad jis yra bankų išleidėjų pagrindas skatinti vartotojus naudotis mokėjimo kortele. Įmdami šį mokestį, bankai išleidėjai gali išduoti kortelės neimdami kortelės turėtojo mokesčio arba už nedidelį kortelės turėtojo mokestį ir vartotojams suteikti papildomų paslaugų (pvz., kelionės draudimą, mokėjimo nuolaidas). Dėl šio balansavimo mechanizmo daugiau naudojantis kortelėmis didėja efektyvumas.

DTM gali būti tam tikra atsiskaitymo sumos dalis, fiksuotas mokestis už kiekvieną operaciją arba jungtinis mokestis (atsiskaitymo sumos dalis ir fiksuotas mokestis). Europos Sąjungoje taikomi labai įvairūs DTM. Ne visi šie mokesčiai yra viešai skelbiami. Tačiau, neoficialiai ir oficialiai susitarusios su Europos Komisija, *MasterCard* ir *Visa Europe* šiuo metu skelbia savo nustatytus DTM (kai kuriose šalyse DTM nustato vietos bankai, naudodamiesi kortelių schemomis *MasterCard* ir *Visa Europe*, tokiais atvejais apie mokesčius paprastai neskelbiama). Kortelių scheme *MasterCard* ir *Visa Europe* priklausomai nuo kortelių kategorijos ir šalies DTM kinta nuo nulio (*Maestro* debeto kortelės Šveicarijoje) iki 1,62 proc. (*MasterCard* debeto kortelės Lenkijoje) ir 1,90 proc. (*Visa* debeto kortelės ir verslo kortelės Lenkijoje).

Neoficialiai susitarusi su Europos Komisija, *MasterCard* savo DTM sumažino tarptautinėms vartotojų debeto ir kredito kortelių operacijoms iki atitinkamai 0,20 ir 0,30 proc. *Visa Europe* savo DTM tarptautinėms vartotojų debeto kortelių operacijoms ir operacijoms šiomis kortelėmis devyniose ES valstybėse narėse sumažino iki 0,20 proc. Pagal šiuos susitarimus taikytas etalonas – vadinamasis įmonės indiferentiškumo testas. Pagal šį testą DTM nustatomas tokio dydžio, kai mokėjimas kortele prekybininkams nekainuoja brangiau nei mokėjimas grynaisiais pinigais, dėl to prekybininkui vienos iš šių dviejų mokėjimo priemonių pasirinkimas tampa nesvarbus. Todėl šis dydis laikomas užtikrinančiu, kad prekybininkai, o vėliau jų klientai gautų dalį naudos dėl tariamai nuo DTM priklausančio efektyvumo.

Šaltinis: Europos Komisija.

3.3. VIETINIAI KREDITO PERVEDIMAI LIT AIS

13 lentelė. Vietiniai kredito pervedimai litais

	Skaicius, mln. vnt.	Vertė, mlrd. Lt
Vietiniai kredito pervedimai litais	100,6	425,4
popieriniu būdu	13,1	66,0
elektroniniai	87,5	359,3

Saltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

14 lentelė. Vietinių kredito pervedimų litais bendrųjų sąnaudų struktūra

	Suma, mln. Lt	Struktūra, %
Naujų klientų pritraukimas, reklama ir rinkodara	9,5	7
Pervedimų inicijavimas popieriniu būdu	37,3	28
Pervedimų inicijavimas elektroniniu būdu	9,0	7
Pervedimų apdorojimas	22,3	17
Duomenų sisteminimas ir archyvavimas	9,3	7
Pagalba klientams	5,7	4
Valdymas ir veiklos stebėseną	15,3	11
Kita veikla	25,5	19
Iš viso	133,9	

Saltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

15 lentelė. Vietinių kredito pervedimų litais pajamos ir sąnaudos

	Kredito pervedimai litais	Elektroniniai	Popieriniu būdu
Pajamos, mln. Lt	135,5	108,0	27,6
Sąnaudos, mln. Lt	133,9	84,4	49,5
iš jų tiesioginės sąnaudos, mln. Lt	94,3	55,7	38,6
Sąnaudų padengimas pajamomis, %	101	128	56
Tiesioginių sąnaudų padengimas pajamomis, %	144	194	71
Vienos operacijos bendrosios sąnaudos, Lt	1,33	0,96	3,77
Vienos operacijos tiesioginės sąnaudos, Lt	0,94	0,64	2,94

Pastaba: pajamos už pervedimus elektroniniu ir popieriniu būdu įvertintos atsižvelgiant į jų įkainių santykį, t. y. laikant, kad popieriniai kredito pervedimai kainuoja du kartus daugiau negu elektroniniai pervedimai.

Saltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

gražinimas, naujų klientų paraiškų apdorojimas, reklama ir rinkodara, sukčiavimo kontrolė ir nuostoliai dėl sukčiavimo, pinigų plovimo prevencija, duomenų bazių įrašų ir popierinių dokumentų saugojimas bei archyvavimas, klientų skundų nagrinėjimas ir papildomos informacijos teikimas (pvz., skambučių centro veikla).

Daugiausia bendrųjų sąnaudų, teikdami kredito pervedimų litais paslaugą, bankai patiria dėl pervedimų inicijavimo – 35 proc. visų bendrųjų sąnaudų. Didžioji jų dalis (28 % visų kredito pervedimų litais sąnaudų arba 81 % inicijavimo sąnaudų) tenka popieriniu būdu inicijuotiems kredito pervedimams litais. Antra pagal sąnaudų dydį veikla yra pervedimų apdorojimas. Jai tenka 17 proc. bendrųjų kredito pervedimų litais sąnaudų. Kitos veiklos, apimančios 14 lentelėje išvardytoms veikloms nepriskirtą veiklą, pavyzdžiui, su kredito pervedimais litais susijusių papildomų paslaugų klientams teikimas, produktų ir procesų kūrimas ir tobulinimas, sąnaudos sudarė 19 proc. bendrųjų kredito pervedimų litais sąnaudų.

Pelninga elektroniniu būdu inicijuotų kredito pervedimų litais paslauga dengė nuostolį, gautą dėl popieriniu būdu inicijuotų pervedimų. Apskritai pajamos, gautos iš kredito pervedimų litais, buvo 1,6 mln. litų didesnės už bendrąsias sąnaudas (padengimo lygis 101 %). Kita vertus, jeigu vertintume vien tik tiesiogines kredito pervedimų litais sąnaudas, tai padengimo lygis ūgteltų iki 144 proc. Reikia atkreipti dėmesį, kad popieriniu būdu inicijuotų kredito pervedimų litais sąnaudos (tiek bendrosios, tiek tiesioginės) viršijo pajamas, gautas už tokius kredito pervedimus. O elektroniniu būdu inicijuotų kredito pervedimų litais pajamos gerokai viršijo ne tik tiesiogines, bet ir bendrąsias šių pervedimų sąnaudas (padengimas buvo atitinkamai 194 ir 128 %).

Elektroniniu būdu inicijuoti kredito pervedimai litais yra efektyvesnė mokėjimo priemonė, nes šių kredito pervedimų bendrosios vidutinės vienos operacijos sąnaudos buvo beveik keturis kartus mažesnės už popieriniu būdu inicijuotų vidutines vienos operacijos bendrąsias sąnaudas. Nagrinėjant tiesiogines sąnaudas, elektroninių kredito pervedimų jos buvo beveik penkis kartus mažesnės.

Vietiniai kredito pervedimai litais apima kredito pervedimus banko viduje ir į kitas kredito įstaigas Lietuvoje, taip pat bankų skyriuose mokamas įmokas už paslaugas grynaisiais pinigais. Kredito pervedimai gali būti inicijuojami elektroniniu būdu (dažniausiai naudojantis internetinės bankininkystės programomis) arba popieriniu būdu banko klientų aptarnavimo vietoje.

2011 m. pabaigoje Lietuvoje buvo atidaryta 8,5 mln. sąskaitų, kurių lėšos gali būti pervedamos kitiems ūkio subjektams įprastomis mokėjimo priemonėmis be reikšmingo uždelsimo, apribojimo arba baudos. 5,5 mln. šių sąskaitų valdomos elektroninėmis priemonėmis. 2011 m. Lietuvoje atlikta 100,6 mln. vietinių kredito pervedimų litais, kurių vertė 425,4 mlrd. litų. Didžioji dalis (87 %) pervedimų, kurių vertė sudarė 84 proc. visų vietinių kredito pervedimų litais vertės – elektroniniai kredito pervedimai.

Didžiąją kredito pervedimų litais pajamų dalį bankai uždirba iš elektroninių pervedimų. 2011 m. bankai iš viso už kredito pervedimus litais gavo 135,5 mln. litų pajamų. Elektroninių kredito pervedimų indėlis į šias pajamas sudarė 108 mln. litų, arba 80 proc. Pagal mokėtojus pajamos iš fizinių ir juridinių asmenų buvo daugmaž apylygės ir sudarė atitinkamai 53 ir 47 proc.

Pajamas už vietinius kredito pervedimus litais sudaro gaunamas komisinis atlyginimas už kredito pervedimų inicijavimą ir už gautų mokėjimų administravimą, taip pat periodinis sąskaitos tvarkymo mokestis ir pajamos už papildomas paslaugas (pvz., operacijų atšaukimą).

Nors popieriniu būdu inicijuotų kredito pervedimų litais atliekama septynis kartus mažiau nei elektroniniu, bankai dėl to patiria daugiau kaip trečiąją dalį tiek tiesioginių, tiek bendrųjų visų vietinių kredito pervedimų litais sąnaudų. Tiesioginės vietinių kredito pervedimų litais sąnaudos 2011 m. sudarė 94,3 mln. litų, t. y. 70 proc. bendrųjų šių kredito pervedimų sąnaudų, kurios sudarė 133,9 mln. litų.

Vertinant sąnaudas įtraukiama klientų nurodymų, pateiktų internetu, skyriuose ar kitomis priemonėmis priėmimas, duomenų įvedimas į banko sistemą, taip pat autentiškumo (parašo, dokumentų) ir sąskaitos likučio patikrinimas, nurodymų apdorojimas banko viduje arba per mokėjimo sistemas ar bankus korespondentus, taip pat gautų pervedimų apdorojimas ir įskaitymas į gavėjo sąskaitą, nurodymų atšaukimas ir

3.4. KREDITO PERVEDIMAI EURAIS

Kredito pervedimai eurais apima kredito pervedimus banko viduje ir į kitas Lietuvoje bei užsienio valstybėse veikiančias kredito įstaigas. Į šią kategoriją patenka ir SEPA kredito pervedimai¹¹.

Kredito pervedimų eurais atliekama palyginti nedaug, o tarp jų vyrauja tarptautiniai mokėjimai. 2011 m. bankų klientai Lietuvoje inicijavo 1,7 mln. kredito pervedimų eurais, kurių vertė 143,6 mlrd. litų, ir iš kitų kredito įstaigų gavo 1,4 mln. kredito pervedimų eurais, kurių vertė 78,2 mlrd. litų.

2011 m. bankai už kredito pervedimus eurais gavo 66,5 mln. litų pajamų. Tai sudarė 14 proc. visų tirtų mokėjimo paslaugų pajamų ir pagal uždirbtas pajamas lenkė tik tiesioginį debetą.

Pajamas už kredito pervedimus eurais, kaip ir vietinių kredito pervedimų litais atveju, sudaro gaunamas komisinis atlyginimas už kredito pervedimų inicijavimą ir už gautų mokėjimų administravimą, taip pat pajamos už papildomas paslaugas (pvz., operacijų atšaukimą).

Bankų sektoriaus tiesioginės kredito pervedimų eurais sąnaudos 2011 m. sudarė 28 mln., o bendrosios šių kredito pervedimų sąnaudos – 42 mln. litų. Kredito pervedimų eurais sąnaudos iš esmės apima tas pačias veiklas ir procesus, kurie būdingi vykdant kredito pervedimus litais.

Didžiausia bendrųjų sąnaudų dalis (33 %) tenka pervedimų apdorojimui. Bendrosios inicijavimo sąnaudos yra antros pagal dydį (16 %). Šios kredito pervedimų eurais bendrųjų sąnaudų struktūrinės dalys pasiskirsto kitaip negu vietinių kredito pervedimų litais, kur didžiausia bendrųjų sąnaudų dalis tenka inicijavimui. Didesnę kredito pervedimų eurais bendrųjų sąnaudų dalį sudaro apdorojimas, nes šiems pervedimams įvykdyti reikalingi procesai kainuoja daugiau nei vietinių kredito pervedimų litais apdorojimo procesai.

Kredito pervedimai eurais yra pelninga bankams mokėjimo paslauga. Bankų pajamos už kredito pervedimus eurais 2011 m. buvo 24,5 mln. litų didesnės už šių pervedimų bendrąsias sąnaudas, o tiesiogines sąnaudas – 38,5 mln. litų. Sąnaudų padengimo lygis buvo atitinkamai 158 ir 238 proc. Didžiąją dalį kredito pervedimų eurais sudaro tarptautiniai pervedimai, todėl, tikėtina, kad ir tarptautiniai kredito pervedimai kitomis valiutomis buvo pelningi. Šios paslaugos reikšmingai prisideda dengiant nuostolingų mokėjimo paslaugų sąnaudas.

Vidutinės bendrosios ir tiesioginės vienos kredito pervedimo eurais operacijos sąnaudos buvo didžiausios tarp visų tirtų mokėjimo paslaugų vidutinių vienos operacijos sąnaudų. Tai galima paaiškinti brangesniu šių pervedimų apdorojimo procesu ir santykinai mažu operacijų skaičiumi. Didesnis kredito pervedimų eurais skaičius leistų sumažinti vienai operacijai tenkančias sąnaudas, kurių dydis mažai priklauso nuo pervedimų kiekio.

16 lentelė. Kredito pervedimai eurais

	Skaičius, mln. vnt.	Vertė, mlrd. Lt
Siųsti kredito pervedimai eurais	1,7	143,6
Iš kitų kredito įstaigų gauti kredito pervedimai eurais	1,4	78,2

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

17 lentelė. Kredito pervedimų eurais bendrųjų sąnaudų struktūra

	Suma, mln. Lt	Struktūra, %
Naujų klientų pritraukimas, reklama ir rinkodara	2,4	6
Pervedimų inicijavimas	6,9	16
Pervedimų apdorojimas	13,7	33
Duomenų sisteminimas ir archyavimas	3,5	8
Pagalba klientams	2,9	7
Valdymas ir veiklos stebėseną	5,6	13
Kita veikla	7,0	17
Iš viso	42,0	

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

18 lentelė. Kredito pervedimų eurais pajamos ir sąnaudos

	Kredito pervedimai eurais
Pajamos, mln. Lt	66,5
Sąnaudos, mln. Lt	42,0
Iš jų tiesioginės sąnaudos, mln. Lt	28,0
Sąnaudų padengimas pajamomis, %	158
Tiesioginių sąnaudų padengimas pajamomis, %	238
Bendrosios vienos operacijos sąnaudos, Lt*	21,54
Tiesioginės vienos operacijos sąnaudos, Lt*	14,35

Pastaba: * – skaičiavimams naudojamas pervedimų eurais skaičius lygus siųstų ir gautų kredito pervedimų eurais skaičiaus vidurkiui, kad būtų atsižvelgta ir į gautų mokėjimų apdorojimą.

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

¹¹ SEPA kredito pervedimai – vietiniai ir tarptautiniai kredito pervedimai eurais, atliekami Bendroje mokėjimų eurais erdvėje (angl. *Single Euro Payments Area*, toliau – SEPA), kuri apima ES valstybes nares, taip pat Islandiją, Lichtenšteiną, Norvegiją, Monaką ir Šveicariją, taikant vienodas pagrindines sąlygas, teises ir pareigas.

3.5. TIESIOGINIO DEBETO OPERACIJOS

19 lentelė. Tiesioginio debeto operacijų bendrųjų sąnaudų struktūra

	Suma, mln. Lt	Struktūra, %
Naujų klientų pritraukimas, reklama ir rinkodara	8,0	40
Duomenų sisteminimas ir archyvavimas, sutikimų valdymas	2,7	13
Lėšų surinkimo procedūros ir mokėjimų apdorojimas	2,8	14
Pagalba klientams	2,3	12
Valdymas ir veiklos stebėseną	2,5	13
Kita veikla	1,6	8
Iš viso	19,9	

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

20 lentelė. Tiesioginio debeto operacijų pajamos ir sąnaudos

	Tiesioginis debetas
Pajamos mln. Lt	8,4
Sąnaudos mln. Lt	19,9
iš jų tiesioginės sąnaudos mln. Lt	14,3
Sąnaudų padengimas pajamomis, %	42
Tiesioginių sąnaudų padengimas pajamomis, %	59
Bendrosios vienos operacijos sąnaudos, Lt	1,45
Tiesioginės vienos operacijos sąnaudos, Lt	1,04

Šaltiniai: bankų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Tiesioginio debeto operacijos apima lėšų gavėjo inicijuotus mokėjimus, į jas įtraukiami ir debeto pervedimai atsiskaitant už žemės ūkio produkciją¹².

2011 m. Lietuvoje atlikta 13,7 mln. tiesioginio debeto operacijų, kurių vertė 1,6 mlrd. litų. Tai mažiausi dydžiai tarp tirtų mokėjimo paslaugų.

Didžiąją dalį tiesioginio debeto pajamų bankai gauna iš juridinių asmenų. 2011 m. bankai už tiesioginio debeto operacijas gavo 8,4 mln. litų pajamų, iš jų 8,2 mln. litų (97 %) iš juridinių asmenų ir 0,2 mln. litų (3 proc.) iš fizinių asmenų. Pajamas sudaro gaunamas komisinis atlyginimas iš gavėjo už tiesioginio debeto inicijavimą ir iš mokėtojo už operacijų įvykdymą. Dažniausiai tiesioginio debeto paslauga naudojasi įmonės mokėjimams iš fizinių asmenų surinkti. Daugelis bankų tiesioginio debeto paslaugą mokėtojams teikia nemokamai, todėl pajamų, gaunamų iš fizinių asmenų, dalis yra tokia nedidelė.

Bankų sektoriaus bendrosios tiesioginio debeto sąnaudos 2011 m. sudarė 19,9 mln. litų ir buvo mažiausios tarp visų tirtų mokėjimo paslaugų bendrųjų sąnaudų. Tiesioginio debeto tiesioginės sąnaudos sudarė 72 proc. jo bendrųjų sąnaudų. Skaičiuojant tiesioginio debeto sąnaudas, įtrauktos tokios veiklos ir procesai: potencialių klientų paieška ir naujų paraiškų apdorojimas, sutikimų dėl tiesioginio debeto duomenų bazės valdymas, bylų iš gavėjo priėmimas, jų patikrinimas ir perdavimas operacijų apdorojimui, lėšų nurašymas iš mokėtojo sąskaitos, tiesioginio debeto operacijų grąžinimas ar atšaukimas, duomenų bazių įrašų ir popierinių dokumentų saugojimas bei archyvavimas, gavėjo kredito rizikos vertinimas, reklama ir rinkodara, klientų skundų nagrinėjimas ir papildomos informacijos teikimas (pvz., skambučių centro veikla).

Bankai daug pastangų deda populiarindami tiesioginį debetą. Didžiausią bendrųjų sąnaudų dalį (40 %) sudarė naujų klientų pritraukimo sąnaudos. Kita didelė sąnaudų grupė – lėšų surinkimo procedūros, mokėjimų apdorojimas ir duomenų saugojimas – sudarė 27 proc. tiesioginio debeto sąnaudų.

Tiesioginio debeto paslauga 2011 m. bankams buvo nuostolinga. Ir bendrosios, ir tiesioginės sąnaudos už gautas pajamas buvo didesnės atitinkamai 11,5 mln. litų (padengimo lygis tik 42 %) ir 5,9 mln. litų (padengimo lygis 59 %).

Santykinai didelės vienos operacijos sąnaudas (tiek tiesiogines, tiek bendrąsias) lemia tai, kad šia paslauga dar mažai naudojasi. Vidutinės bendrosios vienos tiesioginio debeto operacijos sąnaudos sudarė 1,45 lito.

¹² Šia paslauga naudojasi ūkio subjektai, užsiimantys žemės ūkio produkcijos auginimu arba perdirbimu.

3.6. PALYGINIMAS SU KITOMIS ŠALIMIS

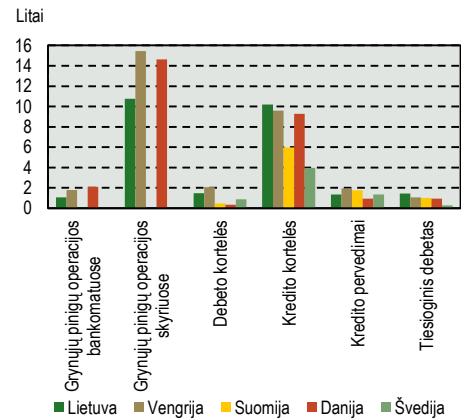
Šiuo metu ECB vykdo mokėjimo paslaugų socialinių sąnaudų tyrimą, kuriame dalyvauja 13 ES valstybių narių¹³ centriniai bankai. Kai kurios dalyvaujančios valstybės jau paskelbė savo surinktus duomenis¹⁴, o paskelbtose ataskaitose atskirai išskiriamas bankų sektorius. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos banko atlikto mokėjimo paslaugų sąnaudų tyrimo metodika buvo parengta remiantis ECB tyrimo metodika, kitų šalių rezultatus galime palyginti su Lietuvos banko atlikto tyrimo duomenimis. Visgi šį palyginimą reikėtų interpretuoti atsargiai, nes tyrimų laikotarpiai yra skirtingi¹⁵. Be to, galimi mokėjimo paslaugų apibrėžimo ir aprėpties neatitikimai.

Palyginti su kitomis valstybėmis, bankai Lietuvoje išsiskiria šiek tiek didesnėmis nei Skandinavijos šalyse debeto kortelių ir tiesioginio debeto bendrosiomis vienos operacijos sąnaudomis. Tai gali būti paaiškinta mažesniu šių mokėjimo priemonių naudojimu Lietuvoje.

Įvertinus bankų teikiamų mokėjimo paslaugų sąnaudas pagal šalies BVP, Lietuvoje sąnaudos yra didesnės negu Suomijoje, Danijoje ir Švedijoje, tačiau mažesnės negu Vengrijoje. Tai rodo, kad minėtose Skandinavijos valstybėse bankai, teikdami mokėjimo paslaugas, patiria santykinai mažesnes sąnaudas. Šio santykio dydį lemia ir bankų gebėjimas optimizuoti mokėjimo paslaugų sąnaudas, ir operacijų skaičius pagal susiklosčiusią mokėjimo paslaugų struktūrą. Nors analizuojamų mokėjimo paslaugų bendrosios vienos operacijos sąnaudos Lietuvoje ir kitose šalyse daugeliu atvejų nelabai skiriasi, dėl didesnio mokėjimų negrynaisiais pinigais naudojimo¹⁶ bankų bendrųjų sąnaudų ir BVP santykis yra minėtų Skandinavijos šalių naudai.

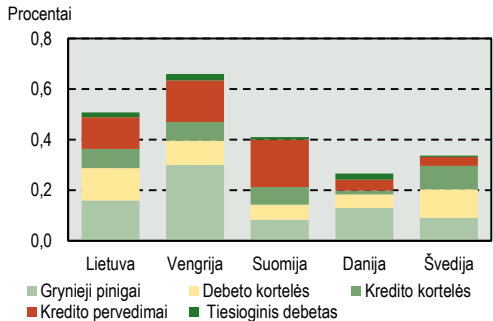
Tyrimų rezultatai rodo, kad minėtose Skandinavijos šalyse ir Vengrijoje tik nedaugelio mokėjimo paslaugų sąnaudos padengiamos pajamomis iš šių paslaugų (žr. 10 pav.). Atkreiptinas dėmesys, kad skirtingų šalių rezultatai labai skiriasi, t. y. kai kuriose valstybėse vienu mokėjimo paslaugų sąnaudų yra padengiamos pajamomis, kitose – nepadengiamos arba padengiamos kitų mokėjimo paslaugų sąnaudų. Apibendrinant pasakytina, kad iš mokėjimo paslaugų teikimo gaudami mažiau pajamų negu patirdami bendrųjų sąnaudų, bankai nuostolį kompensuoja siekdami gauti santykinai didesnes pajamas iš kitos veiklos ar paslaugų. Viena aišku, visose šalyse grynųjų pinigų tvarkymas yra nuostolingas.

8 pav. Vienos operacijos sąnaudos Lietuvoje ir kitose šalyse

Pastaba: Lietuvos duomenys – 2011 m., kitų šalių – 2009 m. Šaltiniai: nurodytų valstybių centriniai bankai, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

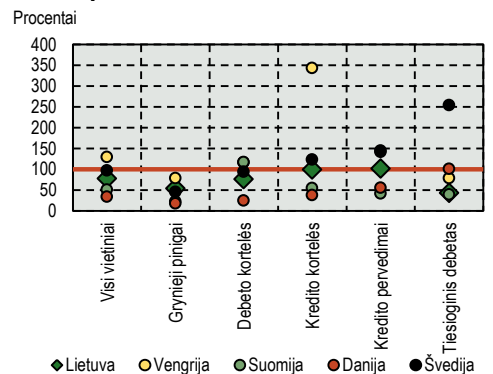
9 pav. Bankų teikiamų mokėjimo paslaugų bendrųjų sąnaudų ir BVP santykis Lietuvoje ir kitose šalyse

Pastabos: Lietuvos duomenys – 2011 m., kitų šalių – 2009 m. Skaičiuojant santykį neįtrauktos Lietuvos bankų bendrosios kredito pervedimų eurais sąnaudos, kad mokėjimo paslaugų aprėptis būtų vienoda su kitomis šalimis.

Šaltiniai: nurodytų valstybių centriniai bankai, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

10 pav. Mokėjimo paslaugų sąnaudų padengimas Lietuvoje ir kitose šalyse

Pastaba: Lietuvos duomenys – 2011 m., kitų šalių – 2009 m. Šaltiniai: nurodytų valstybių centriniai bankai, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

¹³ Airija, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Latvija, Nyderlandai, Portugalija, Rumunija, Suomija, Švedija, Vengrija.

¹⁴ Švedijos centrinio banko tyrimas „The Cost of Consumer Payments in Sweden“ (<http://www.riksbank.se/en/Press-and-published/Reports/Working-Paper-Series/2012/No-262-The-Cost-of-Consumer-Payments-in-Sweden/>). Švedijos centrinio banko tyrimo objektas apima tik vartotojų mokėjimus.

Vengrijos centrinio banko tyrimas „Nothing is free: A survey of the social cost of the main payment instruments in Hungary“ (http://english.mnb.hu/Root/ENMNB/Kiadvanyok/mnben_muhelytanulmanyok/mnben_op_93).

Danijos centrinio banko tyrimas „Costs of payments in Denmark“ (http://www.nationalbanken.dk/C1256BE9004F6416/side/Cost_of_payments_in_Denmark).

Suomijos centrinio banko tyrimas „Vähittäismaksamisen kustannukset pankkeille“

(http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online/pages/bof_onl_07_2011.aspx). Suomijos centrinis bankas tyrė bankų sektorių.

¹⁵ Minimi kitų valstybių centriniai bankai tyrė 2009 m. duomenis, Lietuvos bankas analizavo 2011 m. duomenis.

¹⁶ Remiantis ECB skelbiamais statistiniais duomenimis, Danija, Suomija ir Švedija 2011 m. pirmavo ES pagal mokėjimų negrynaisiais pinigais skaičių vienam gyventojui.

4. IŠVADOS

Didžiausios bankų sąnaudos teikiant mokėjimo paslaugas tenka grynųjų pinigų operacijoms. Dėl didelio grynųjų pinigų paplitimo ir naudojimo bankai atlieka daug grynųjų pinigų tvarkymo operacijų, kurių sąnaudų nepadengia už šią mokėjimo paslaugą gaunamos pajamos. Nuostolinga veikla dengiama iš kitų pelningų mokėjimo paslaugų ir kitos pelningos banko veiklos.

Grynųjų pinigų tvarkymo paslaugų reikėtų mažiau, jeigu būtų atliekama daugiau mokėjimų negrynaisiais pinigais. Todėl, kalbant apie sąnaudas, skatintina naudoti technologiškai pažangesnes ir efektyvesnes mokėjimo priemones, tarp jų debeto korteles, elektroniniu būdu inicijuotus kredito pervedimus, tiesioginį debetą. Šių mokėjimo priemonių infrastruktūra jau sukurta, ji veikia ir platesnis jos naudojimas leistų sumažinti vidutinės vienos operacijos sąnaudas. Tai atitinkamai suteiktų galimybę peržiūrėti įkainius, kartu vartotojams jas atpiginant ir bankams užtikrinant pajamų dydį padengiantį šių mokėjimo paslaugų sąnaudas.

Lietuvos mokėjimo kortelių rinka technologiškai moderni, tačiau pagal jų naudojimą esame tarp paskutinių Europoje ir atsilikame nuo kaimynų. Tikslinga plėsti rinkos potencialą, atsiskaitymų infrastruktūrą (įrengiant daugiau kortelių skaitytuvų). Tai suteiktų galimybes bankams pasiekti tvarų verslo modelį bei patenkintų kortelių turėtojų ir jas priimančių prekybininkų lūkesčius turėti pigią mokėjimo priemonę.

Tiesioginis debetas lėtai skverbiasi į gyventojų įpročius, nepaisant bankų skiriamų santykinai nemažų finansinių išteklių naujiems klientams pritraukti. Nors pajamos iš šios mokėjimo paslaugos nepadengia jos sąnaudų, padėtis pasikeistų, jeigu reikšmingai padidėtų šios mokėjimo priemonės operacijų skaičius. Beveik visuose bankuose ši paslauga mokėtojams teikiama nemokamai, todėl reikėtų visapusiškiau išnagrinėti priežastis, kodėl ši paslauga nėra populiarė.

Pasaulyje didėjant mokėjimo priemonių įvairovei ir augant mokėjimo paslaugų rinkos dalyvių skaičiui, Lietuvoje veikiantiems bankams taip pat tikslinga atkreipti dėmesį į alternatyvias naujoviškas mokėjimo priemones, pavyzdžiui, artimojo nuotolio technologija (angl. *Near Field Communication* arba *NFC*) pagrįstą mokėjimo kortelių „migraciją“ į mobiliuosius įrenginius. Pažymėtina, kad kuriuose naujuose verslo modeliuose greita bankų turi ambicijų dalyvauti ryšio operatoriai ir kiti paslaugų teikėjai, tokie, kaip *Google*, *PayPal*. Nauji mokėjimo paslaugų rinkos žaidėjai – mokėjimo įstaigos ir elektroninių pinigų įstaigos – taip pat aktyviai pradeda siūlyti įvairius mokėjimo paslaugų sprendimus. Naudodamiesi savo išskirtine padėtimi mokėjimų infrastruktūroje, bankai galėtų prisidėti ne bankiniam sektoriui plėtojant mokėjimo paslaugas. Kita vertus, nauji žaidėjai turėtų apsvarstyti galimybę sukurti savo mokėjimų infrastruktūrą.

Atliktas bankų teikiamų mokėjimo paslaugų sąnaudų tyrimas atskleidė daug vertingos informacijos apie mokėjimo paslaugų rinką Lietuvoje, tuo prisidedamas prie rinkos skaidrumo didinimo. Bankų sektoriaus mokėjimo paslaugų pajamų ir sąnaudų rodikliai bei visuomenės lūkesčiai dėl mokėjimo paslaugų rodo, kad šioje rinkoje reikia pokyčių, o tolesnė jos raida turėtų būti stebima. Atsižvelgiant į tai, tikslinga svarstyti galimybę atlikti analogišką tyrimą po kelių metų ar netgi daryti tai reguliariai. Jeigu tam pritartų kaimyninių šalių centriniai bankai, tokie tyrimai galėtų būti atliekami vienu metu visame regione ir pagal tą pačią metodiką. Tai užtikrintų duomenų palyginamumą ir leistų efektyviau vertinti mokėjimo paslaugų rinkos veikimą atskirose šalyse, tuo prisidedant prie dar didesnio rinkos skaidrumo.

Subalansuotos ir tvarios mokėjimo paslaugų rinkos plėtra sunkiai įgyvendinama be konstruktyvaus visų suinteresuotų pusių – mokėjimo paslaugų teikėjų, gyventojų, įmonių, valstybės institucijų – dialogo. Todėl svarstyti tikslingumas, atsižvelgiant į kitų šalių praktiką ir patirtį, įsteigti Lietuvoje organizacinę struktūrą, kuri koordinuotų svarbių mokėjimo paslaugų rinkos projektų, įskaitant SEPA, įgyvendinimą, derintų mokėjimo paslaugų teikėjų ir vartotojų interesus, spręstų kylančias problemas.